

# OSOBENOSTI UČENJA ODRASLIH

(Prof. dr Dušan M. Savićević: *Osobenosti učenja odraslih*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2007, 317 str.)

Put utemeljenja svake naučne discipline dug je i trnovit. Čini nam se da je andragoški put naročito dug i vrlo izdašno posut trnjem, jer prelazi preko zapuštenih polja koja su druge nauke smatrale svojim. Zbog toga borba za osvajanje legitimiteta andragogije traje već gotovo trideset godina, a pionir te borbe, profesor Dušan Savićević, ne baca koplje u trnje, već nam svojim najnovijim delom, snagom činjenica ukazuje na opravdanost izabranog puta.

Studija *Osobenosti učenja odraslih* sačinjena je od jedanaest logički i sadržajno konzistentnih delova koji se mogu nezavisno proučavati, ali koji tek u totalitetu ukazuju na kompleksnost i osobenost proučavanog područja.

U prvom delu studije autor, govoreći o socijalnim okvirima učenja odraslih, naglašava da se učenje nikada ne dešava u socijalnom vakuumu, već da se sve dešava u okviru nekog kulturnog konteksta, pa je i interpretiranje vlastitog iskustva uvek kroz prizmu društvenog mnjenja. Ciljevi, s obzirom da su filozofske kategorije, moraju biti kritički analizirani, a shodno izrečenom, andragogija se mora baviti i propitivanjem sveta u kome živimo kao determinantom učenja. Demografski, ekonomski i tehnološki aspekti socijalnog konteksta od izuzetne su važnosti za proučavanje učenja odraslih.

U drugom delu, analizirajući doprinos psihologije proučavanju učenja odraslih, prof. Savićević konstatuje da je doprinos ove nauke razumevanju učenja odraslih najveći. Taj doprinos ogleda se u pojašnjavanju konstrukata kao što su inteligencija, kognitivni razvoj, pamćenje, transfer učenja, vrste znanja (deklarativno i proceduralno) i kognitivni stilovi učenja, a koji su od esencijalne važnosti i za andragogiju. Autor zaključuje da je učenje aktivan i konstruktivan proces, ali da u andragoškoj praksi preovlađuje i dalje informaciono-transmisioni model. Posebnu pažnju treba obratiti na uslove učenja (metode, sadržaj, fizički i socijalni uslovi), koji su često uzroci neuspeha u učenju.

Treći deo studije posvećen je odnosima razvoja i učenja. Razvoj je složeni fenomen na koji najviše utiču dva faktora: razvijenost sredine i sopstvena aktivnost čoveka. Razvoj u svim oblastima društva zahteva učenje. Glavne

dimenzije razvoja odraslih su razvoj ega, moralni razvoj, intelektualni razvoj, interpretativni stil i interpersonalne kompetencije, kao i razvoj cilja (svrhe) i proširivanje interesa.

Andragoške teorije učenja odraslih predmet su četvrtog dela studije. Priznajući da sam pojam učenje nije lako definisati i da se autori međusobno ne slažu po ovom pitanju, prof. Savićević teorijama učenja pristupa sa stano- višta celovitog životnog toka odraslog čoveka. Konstatuje da je andragogija do šezdesetih godina XX veka pozajmljivala teorije od drugih nauka, ali ukazuje na mnoštvo teorija koje su generisane nakon ovog perioda i koje zatim kritički analizira. Ukazuje na potrebu oblikovanja jedne *integralne teorije učenja odraslih*, koja bi trebalo da obuhvata učenje koje se odnosi na rad, razvoj i ostvarenje ličnosti u širem društvenom kontekstu.

U petom delu studije, autor poredi karakteristike učenja dece sa karakteristikama učenja odraslih, jer je ovo ključno pitanje za utemeljenje andragogije kao naučne discipline. Tradicionalna škola mišljenja negira bilo kakve razlike. Drugi smatraju da učenje nije samo unutrašnji psihički proces, već da ima i socijalne, antropološke i andragoške dimenzije. Razlike između dece i odraslih koje su najbitnije za učenje jesu razlike u pojmu o sebi, u iskustvu i spremnosti za učenje, razlike u vremenskoj perspektivi, fizičke razlike i razlike u odgovornosti. Prof. Savićević se zalaže za redefinisane principa dobrovoljnosti (povezano sa različitim zahtevima društva i sveprisutnom tržišnom orijentacijom) ili za elastičnije shvatanje istog.

Šesti deo knjige odlikuje utvrđivanje pojmovnih i konceptijskih razlika između učenja i obrazovanja odraslih. Autor smatra da je jezik u području obrazovanja izuzetno značajan, ali da nema terminološke konzistencije u različitim zemljama, što znatno otežava rad istraživača. Pitanje pojma i termina nije samo logičko i semantičko pitanje, već pre svega filozofsko. Slažemo se sa autorom da je područje obrazovanja odraslih bogato terminima, ali ne i u njihovoj preciznosti. Naglašava se da učenje i obrazovanje nisu dva suprotstavljena pojma, već je učenje srž obrazovanja. Postoji saglasnost između različitih autora da je učenje širi pojam od obrazovanja. Pojavom društva znanja, obrazovanje postaje imperativ. Učenje nije samo právo, ono postaje i dužnost.

U sedmom delu, autor se bavi promišljanjem veze između rada i učenja, naglašavajući njenu interaktivnost. Smatra da je učenje ključ pokretljivosti u svetu rada i da je neophodno osvežavanje znanja kako bi zaposleni ostao u toku, donoseći i sebi i društvu benefit. Analizira organizacije učenja, ističući grupnu odgovornost i iskustveno učenje. Bavi se problemima inhibitora učenja u organizacijama i zalaže za to da se obrazovne ustanove transformišu u

organizacije učenja. Savićević smatra da se u andragogiji utilitarizam prenela kao cilj povezivanja rada i obrazovanja (ukoliko je to jedini cilj, dovodi do alijenacije) – cilj je obezbeđivanje osposobljenih i kvalifikovanih radnika za privrednu ili drugu organizaciju. Ne negirajući potrebu za izrečenim ciljevima, ističe i druge, humanije ciljeve, usmerene na razvoj čoveka. Kritikuje trenutno stanje u visokoškolskom obrazovanju, koje ne pogoduje fleksibilnoj organizaciji rada i obrazovanja.

Osmi deo studije posvećen je problemima motivacije i učenja odraslih. Motivacija ima brojne implikacije na andragošku praksu, jer je nedostatak motivacije ključna barijera za obrazovanje odraslih. Prof. Savićević ističe da, iako postoji više od dvadeset priznatih teorija motivacije, motivaciona sfera mora obuhvatiti objašnjenja ne samo tekućih, već i potencijalnih vidova aktivnosti čoveka. Motivacija mladih za učenje usmerena je na relativno daleku budućnost, dok je motivacija odraslih vezana za neposredne ciljeve. Najjači uži motiv za učenje odraslih jeste težnja da se upotrebi naučeno. Autor smatra da novi socijalni pokreti (organizacije žena, starih, ekologa) pozitivno utiču na obrazovanje.

U devetom delu, autor je svoje istraživačke napore fokusirao na nastavu i učenje odraslih. Ističući da razvoj didaktike tokom istorije nije bio linearan, više koncepcija nastave deli u dve grupe. Prvu grupu čine pragmatistički orijentisani istraživači iz SAD-a i delom iz Engleske, koji su doveli do negativnog konteksta samog termina didaktika (zbog mrvljenja sadržaja). Savićević je mišljenja da američka koncepcija nije dovoljno teorijski utemeljena. Drugu školu mišljenja čine naučnici, mahom iz Nemačke i slovenskih zemalja, koji neguju koncepciju andragoške didaktike. Srž nastave je učenje. U procesu učenja neophodna nam je nastava, samo je njena uloga izmenjena i usmerena od poučavanja, u kome nastavnici imaju dominantnu ulogu, ka učenju, u kome je akcenat na učeniku i njegovoj aktivnosti. U andragogiji je zastupljena koncepcija iskustvenog učenja, zasnovana na praksi, a autor se u ovoj oblasti zalaže za induktivni pristup. Obrazovanje na daljinu javlja se kao nezaobilazno rešenje za neke stare probleme i nove potrebe. Najznačajnija istraživanja ne obavlja se na univerzitetima već u multinacionalnim kompanijama. Prof. Savićević ističe andragošku funkciju nastavnika, koji svoju aktivnost transformiše od poučavanja ka pomaganju u učenju. Andragoške praktičare naziva pomagačima u učenju (mentor, savetnik, pomagač) i ističe novu paradigmu „pomaganja“. Pomagač mora biti emocionalno kompetentan. Učenik je u centru procesa. Nemačka koncepcija koristi termin *nastavnik* umesto *pomagač*.

Deseti deo studije je posvećen samousmerenom učenju. Kao koncept, samousmereno učenje nastalo je i učvrstilo se pre svega u SAD kroz radove psihoterapeuta. Akcenat je na samorazvoju individue, na procesu učenja, a ne na samom sadržaju. Ovaj oblik učenja je statistički zanemaren zbog teškoće operacionalizacije samoga pojma. Koncept je povezan sa paradigmom *učenja kako da se uči*. Odnos nastavnika i učenika je od posebnog značaja, jer kroz njega treba razbiti pasivan stav prema učenju. Samoobrazovanje označava upravljanje vlastitim razvojem od strane ličnosti. U osnovi samoobrazovanja nalazimo kontinuitet učenja, a podrazumeva autonomno suđenje. Samoobrazovanje i samoučenje imaju dosta dodirnih tačaka i međusobno se prožimaju.

U jedanaestom delu knjige, prof. Savićević se bavi budućnošću učenja odraslih i sa pravom ističe da je andragoška futurologija tesno povezana sa komparativnom andragogijom, jer samo u sagledavanju problema učenja odraslih u međunarodnim dimenzijama i tokovima možemo donekle predvideti njegov dalji razvoj. Smatra da obrazovanje i učenje moraju biti u funkciji prevladavanja kriza. Izuzetno kritički se odnosi prema postojećem stanju u društvu. Smatra da je veliki broj najobrazovanijih ljudi otišao iz zemlje i da se neće vratiti zbog ekonomskih i političkih uslova, a da će se ovaj trend nastaviti i u budućnosti. Puna zaposlenost je iluzija, jer je čak i u Evropi stopa nezaposlenosti od 10 % prihvaćeni standard. Upozorava na negativne aspekte transplantacije obrazovnih sistema. Protivi se viđenju Evrope samo kao „obrazovnog tržišta“. Smatra da će doći do proširivanja andragogije i njene savetodavne funkcije. Andragozi ponovo dobijaju osećanje socijalne misije. Akcenat će biti na samostalnom učenju uz pomoć tehnologije (učenje na daljinu). To pokreće i pitanje medijske pismenosti, ali i kritičkog mišljenja. Jedno je sigurno – jedina konstanta u budućnosti biće promena.

Vredi napomenuti da se autor u više poglavlja bavi i doprinosom autora sa prostora bivše Jugoslavije aktuelnoj problematici, skromno (ali i nepravedno) izostavljajući sopstveni nemerljivi doprinos.

Najnovija knjiga profesora dr Dušana Savićevića od izuzetnog je značaja za andragogiju kao nauku, jer se bavi njenim fundamentalnim pitanjima, kritički analizirajući njena dosadašnja nastojanja i domete, njene probleme i nedoumice, u svetlu savremenih promena u globalnom društvu i novih društvenih tendencija. Bogato iskustvo autora, kritički pristup i holistički pogled na probleme učenja odraslih čine ovu studiju nezaobilaznim izvorom znanja za svakog naučnika koji se bavi ovom oblašću.